

Mateusz Bourkane

Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Nieznana korespondencja Władysława Reymonta

Dwa listy Władysława Reymonta, prezentowane w ramach niniejszego opracowania, nie były dotąd znane badaczom życia i twórczości autora *Chłopów*. Nie weszły do żadnego spośród licznych wydań epistolarnej spuścizny artysty, w tym również do monumentalnej edycji opracowanej przez Barbarę Koc [Reymont 2002]. Rękopisy, przez ponad pół wieku przechowywane w Wielkiej Brytanii, znajdują się obecnie w zbiorach Muzeum im. ks. Józefa Jarzębowskiego w Licheniu Starym (sygn. MLr 120/73 – 74). Oba listy stanowią przede wszystkim ważne świadectwa biograficzne, związane z podróżą Reymonta do Włoch wiosną 1895 roku.

List pierwszy na sztywnym, pożółkłym papierze, wymiary arkusza: 11,5 × 7,6 cm. Całość jednostronnie zapisana, brak koperty oraz informacji adresowych. Autograf drugi na pocztówce o wymiarach 10,8 × 7,8 cm; niewielki fragment karty został odcięty, przez co nie zachowały się początkowe słowa. Adres na odwrocie: „Wielmożny Józef Jankowski. Marszałkowska N° 60 w Warszawie. Pologne – Russ[ia]”. W publikowanej tutaj transkrypcji zmodernizowano ortografię, nie korygując wszakże charakterystycznych dla XIX wieku form *i^{szq}* oraz *możebnem*. Naprawiono również dość

oczywiste przeoczenia interpunkcyjne Reymonta, który w kilku miejscach nie postawił kropki na końcu zdania.

Serdeczne podziękowania za udostępnienie manuskryptów oraz wszechstronną pomoc należą się Pani Irenie Wawrzyniak z Muzeum im. ks. Józefa Jarzębowskiego w Licheniu Starym.

Moi drodzy.
 Nie możemy się z Wami wować
 nigdzie spotkać, a ponieważ nie
 Was potrzebujemy; bo - jeśli sobie przypo-
 minacie umowę naszą. Es do
 jedynej na Włochy - to w sprawie
 pewnej trzeba być sprawę podczu-
 tować. - Rzecz jest bardzo pilna
 i przed pierwszym musi być zrobio-
 na. Będzie dzisiaj w Zambrowie
 o 7 wieczorem. I. p. do 7. godziny k.
 Będzie obecni i nasz Włochy
 Jeśli będziecie nas pamiętać, to proszę
 do mnie jutro rano. przed 1° w południe
 Jeśli chcecie jechać.
 30-1-95. Wm Reymont

Ryc. 1 List Reymonta do niezidentyfikowanego adresata. Ze zbiorów Muzeum im. ks. Józefa Jarzębowskiego w Licheniu Starym

1. [Do niezidentyfikowanego adresata]

[30 stycznia 1895]

Moi Drodzy¹.

Nie mogłem się z Wami wczoraj nigdzie spotkać, a koniecznie mi Was potrzeba; bo jeśli sobie przypominacie umowę naszą, co do jazdy na Włochy² – to właśnie teraz trzeba tę sprawę podcementować. Rzecz jest bardzo pilna i przed pierwszym musi być załatwiona. Bądźcie dzisiaj u Zawistowskiego³ o 7 wieczorem, tj. do 7 pomiędzy 6. Będę czekał i tam Wam powiem. Jeślibyście zaś nie mogli, to przyjdźcie do mnie jutro rano, przed 1^{szą} w południe. Jeśli chcecie jechać.

Wasz Reymont

30 – I – 95

- 1 Nie sposób z całą pewnością określić, do kogo skierowana była wiadomość, gdyż nie zachowały się dane adresowe, pozwalające na rozstrzygnięcie owej kwestii. Niewykluczone jednak, że chodzi tutaj, podobnie jak w liście kolejnym, o Józefa Jankowskiego. Na ewentualność taką wskazywałyby przede wszystkim zamieszczone w obu tekstach i poniekąd dopełniające się wzmianki o podróży do Italii.
- 2 Pierwsza notatka z diariusza pisarza, dotycząca projektu owej podróży, pochodzi dopiero z 8 marca 1895 roku: „Jestem znowu w przededniu nowej wycieczki. Jadę do Włoch po wrażenia, po zaczerpnięcie powietrza i barw nowych, po ujrzanie arcydzieł ludzkich i cudów przearcydzielonych natury-przyrody. Jadę zobaczyć niebo, marmury i morze. – Nie wiem, ale mi się zdaje, że zaczerpnę stamtąd wiele materiałów, że wiele dreszczów nowych poczuję” [Reymont 2009: 164].
- 3 Bardzo trudno stwierdzić, jaką konkretnie osobę ma tutaj Reymont na myśli. Najprawdopodobniej chodzi jednak o któregoś z bliższych lub dalszych krewnych Feliksa Ratajewicza, aktora i kierownika kilku objazdowych trup scenicznych. Matką jego była Marianna z Zawistowskich, również artystka dramatyczna, wywodząca się z rodziny mocno związanej ze środowiskiem teatralnym. Wiadomo, iż Reymont przez pewien czas występował w zespole Ratajewicza. Dokładniejsze informacje na ten temat znaleźć można w *Dzienniku nieciąglym...* Reymonta [Reymont 2009: 38 (wraz z komentarzem Beaty Utkowskiej)]. Rodzinne relacje Ratajewiczów i Zawistowskich opisane z kolei zostały w *Słowniku biograficznym...* [Raszewski, red. 1973: 585-586 i 840].

2. Do Józefa Jankowskiego

[Florencja, 8 maja 1895]

[...] siłą tylko wysiłku, jakby określić. Tamta afera, z którą proponowałem jazdę, jak musicie wiedzieć, rozbiła się z powodów różnych¹. Włochy są onieprzytomniające wprost i teraz, wiercie mi, jest mi niewymownie żal, że Was nie ma ze mną, bo co krok, to cud lub arcydzieło. Jestem pijany Neapolem² i myślałem, że już mnie nic nie wyrwie z osłupienia – tymczasem i Florencja³ zrobiła swoje. Co tam pisać, przyjadę w końcu maja, to Wam, o ile to będzie możebnem, opowiem.

Tymczasem przypominam Wam projekt wycieczki do Białowieży⁴. Potrzebuję lasów i ciszy, aby odetchnąć po nadmiarze sztuki. Marków⁵ ucałujcie ode mnie i Brońcie⁶. Was ściskam ser-

- 1 Okoliczności, które towarzyszyły kwietniowemu wyjazdowi pisarza do Włoch, były faktycznie dość złożone [zob. Utkowska 2009: 164]. Adresat listu, warszawski poeta i publicysta ze sfer katolickich, pojawia się natomiast w dziuryszu artysty już w lutym 1894 roku [zob. Reymont 2009: 147]. Z notatki owej wynika, że Jankowski starał się wciągnąć Reymonta w krąg „świeżo zmartwychwstałej «Niwy»”, lecz propozycja jego spotkała się z niezbyt przychylną reakcją. Przyszły twórca *Chłopów* złośliwie wyraża się o nowym koledze, iż „poetą on jest, ale kwilącym ogromnie”. Informację na temat wspomnianego tutaj zapisku znaleźć można także w książce Barbary Koc [2000: 38-39]. Więcej o życiu oraz literackich dokonaniach samego Jankowskiego zob. *Polski słownik...* [Lepszy, Abrahamowicz, red. 1962-1964: 543].
- 2 „O Neapolu, cudny kraju, kto cię nie widział, nie widział raj – powiada piosenka. O, prawie tak, prawie. – Nie jest to raj, tj. szczęście, ale coś więcej równocześnie, jest to marzenie” [Reymont 2009: 172]. W Neapolu i Pompejach gościł twórca w dniach 2-6 maja 1895 roku.
- 3 Florencję, z której wysłany został list, zwiedzał Reymont w dniach 7-8 maja 1895 roku. W dziennikowym zapisku nieco ironicznie określił miasto jako „wytworną panią” [zob. Reymont 2009: 175].
- 4 Nie wydaje się, aby niedługo po powrocie z Italii faktycznie wybrał się Reymont z Jankowskim do Białowieży. Wiadomo przede wszystkim, iż w pierwszej kolejności zamierzał odwiedzić swego brata Franciszka w Nadarzynie [zob. Reymont 1975: 68]. Lato i jesień 1895 roku spędził natomiast głównie w Warszawie i Wólborce, gdzie pracował m.in. nad *Fermentami*; bywał wtedy również w Piotrkowie [zob. Reymont 2009: 178-181 (wraz z komentarzami Utkowskiej)].
- 5 W świetle dostępnych źródeł osób tych nie można zidentyfikować.
- 6 Chodzi prawdopodobnie o Bronisławę Neufeldównę, recenzentkę i tłumaczkę, publikującą m.in. na łamach „Gazety Polskiej”, „Wędrowca”, „Prawdy” oraz „Tygo-

decznie i mówię tylko do widzenia rychłego. Gdyby tutaj było mniej do oglądania, tobym pisał więcej, ale nie ma i chwili czasu.

Wasz Wł. St. Reymont
Florencja 8 – v – 95

Ryc. 2 List Reymonta do Józefa Jankowskiego. Ze zbiorów Muzeum im. ks. Józefa Jarzębowskiego w Licheniu Starym

dnika Ilustrowanego”. Więcej informacji o jej życiu i działalności zawiera *Polski słownik...* [Rostworowski, red. 1977: 683-684]. Szerzej na temat przyjaźni Neufeldówny z Reymontem, intensywnej zwłaszcza w połowie lat 90. XIX wieku, wspomina z kolei Utkowska [2009: 306].

iść było wyjątkiem, jakby orzeczenie. Tęże
 afony, celię propinaciam, jarda, jek
 muszcie wiatru, torbata, zię, upowolno
 ródnyd. Włochy są onieprzybożnienijac
 i prosz i łow, wódecie mi, jek mi nioz
 mianis, iel, ic Was wiosna somay, le
 do krot to cuf lub Araydieta. Jarkem
 pijany Mowpalam i mydlatom, ic jek
 konicie mi nie wylicie i zstę piamis - byz
 ciesz i Flawonija wielka slugi. Belem
 piamis, przyjadę, i kancu Maja, to Was
 oile to kłtne miobora, opowim.
 Tym czasem przypominam Was przyjadę
 wsieleni do Buntarowij, podobny
 kancu i woz, wby ulebbatka po ndyjan
 ziki. Mstow: wozujac i sławidła
 i Bronniei. Was swoim serdusnie
 i smięty, bylas do kancu wozidła
 i dyle, byty byto mowij do wlytanis
 tobyz jant wozaf, do wozu i dżelci
 orazu. kancu. W. H. Reymont
 Sierpień 8-1895

Ryc. 3 List Reymonta do Józefa Jankowskiego. Ze zbiorów Muzeum im. ks. Józefa Jarzębowskiiego w Licheniu Starym

Bibliografia

- Koc Barbara (2000), *Reymont. Opowieść biograficzna*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa.
- Lepszy Kazimierz, Abrahamowicz Zygmunt, red. (1962-1964), *Polski słownik biograficzny*, t. 10: *Horoch Mieczysław – Jarosiński Paweł*, Ossolineum, Wrocław.
- Raszewski Zbigniew, red. (1973), *Słownik biograficzny teatru polskiego*, t. 1: 1765-1965, PWN, Warszawa.
- Reymont Władysław Stanisław (1975), *Listy do rodziny*, oprac. Tomasz Jodelka-Burzecki, Barbara Kocówna, PIW, Warszawa.
- Reymont Władysław Stanisław (2002), *Korespondencja 1890-1925*, oprac. i wstęp Barbara Koc, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa.
- Reymont Władysław Stanisław (2009), *Dziennik nieciągły. 1887-1924*, oprac. Beata Utkowska, Collegium Collumbinum, Kraków.
- Rostworowski Emanuel, red. (1977), *Polski słownik biograficzny*, t. 22: *Morsztyn Zbigniew – Niemirycz Teodor*, Ossolineum, Wrocław.
- Utkowska Beata (2009), Komentarz, w: Władysław Stanisław Reymont, *Dziennik nieciągły. 1887-1924*, oprac. Beata Utkowska, Collegium Columbinum, Kraków.

Mateusz Bourkane

Unknown letters of Władysław Reymont

This study is an edition of two unpublished letters by Władysław Reymont from January and May 1895. Both epistolary testimonies, related to the writer's journey to Italy, significantly expand our knowledge of the relatively early period in his literary biography.

Keywords: Władysław Stanisław Reymont; Italy; Young Poland; epistolography.

Mateusz Bourkane – rocznik 1977, historyk literatury. Publikacje m.in. w „Pamiętniku Literackim”, „Poznańskich Studiach Polonistycznych. Serii Literackiej”, „W Drodze”, „Polonistyce” i tomach zbiorowych. Autor książek *O rapsodach Stanisława Wyspiańskiego* (2014) oraz *Epika i dzieje. Studia o polskiej powieści historycznej w XIX i XX wieku* (2018). Adres e-mail: matebo@poczta.onet.pl.

